

İBSEN KADINLARI İÇİN SONRA BİR HAYAT VAR MI?

IS THERE AN AFTERLIFE
FOR IBSEN'S WOMEN?

SELDA ÖNDÜL*

Özet

İbsen kadınları için sonra bir hayat var mı?

Hayır, ama...

Abstract

Is there an afterlife for Ibsen's women?

No, but...

* Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve
Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tiyatro
Bölümü

ibsen, gerçekçi olarak adlandırılan oyunlarında –ki bunları genelde 1877 ile 1890 yılları arasında İtalya ve Almanya’da yazmıştır- evreni bir oturma odası ölçüğünde küçüktür. Sonra bu odayı adeta bir mikroskobun lamına yerleştirir ve odanın içine kileri incelemeye alır. Odanın sakinlerinin küçük burjuva hayatları oyunlarının temelini oluşturur.

İbsen 1877’den başlayarak mitleri/kahramanlık hikayelerini konu edindiği manzum oyunlar yazmaktan vazgeçmiştir. Artık gerçekçi, nesir oyunlar yazmakta; bu oyunlarda küçük burjuva ahlakını, kültürünü, yaşam biçimini yansıtmaktadır. Diğer bir deyişle, artık mekan olarak kenti, karakter olarak kentliyi seçmektedir. Temel kaygısı küçük burjuvanın sakladıklarıdır; çokça da geçmişinde sakladıklarıdır. İbsen oyunları saklananların ortaya dökülmesini, karakterlerin bu açığa çıkma karşısında aldığı tavrı yansıtır.

İbsen adeta bir yol gösterici gibi bir rol üstlenmiştir. Karakterlerin asla kaçamadıkları son, sırların ortaya çıkmasıdır. Sırların ortaya çıkması ile karakterin kendi hayatındaki utançla/kendini kandırmakla yüzleşmesi ve böylelikle özgürleşmesi yolunda İbsen sanki ahlaklı olanın/olmanın ne olduğunu göstermektedir seyircisine. Böylece, karakterin/insanın/toplumun gerçek benliği ortaya çıkacaktır; yalansız bir dünya ahlaklı bir dünyanın temelini oluşturacaktır. Bu bağlamda diyebiliriz ki, “Toplumun Direkleri” (The Pillars of Society) oyununda Lona Hessel İbsen’e sözcülük etmektedir.

Freedom and truth are the real pillars of society.

İbsen, karakterlerinin akıllı, cesur, sabırlı, inançlı ve dirençli olmalarını bekler; ona göre ancak böyle olduklarında kendilerinin ve toplum hayatının gerçekleri ile yüzleşebileceklerdir. Gerçeği kabul ettiklerinde ve onu göğüslediklerinde onurlu bir yaşama ulaşacaklardır. Fakat, gerçeği görmek için gerçeği görececek bir göze ihtiyaçları vardır. İşte herkes bu göze sahip değildir. Sahip olanlardır onun kahramanları. Çoğunluk ise kör bir yaşam sürmektedir. Bu nedenle, kurtuluşa ulaşanların sayısı azdır.

İBSEN KADINLARI İÇİN SONRA BİR HAYAT VAR MI?

18. ve 19. yüzyılın teknolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda getirdiği değişiklik ve yenilikler, İbsen karakterlerinin yaşayış ve düşünüş biçimlerinde yankısını bulur. El işçiliğinin yerini makine ile manüfaktüre bırakması, ticaretin kanallar, yeni otoyollar ve demiryollarıyla yapılması, buhar gücünün sanayide kullanılması oyunların kiminin doğrudan ardıl planını oluşturur. Hayat zorlaşmıştır. Kapitalizm yeni iş alanları açmış ancak çalışma koşulları da ağırlaşmıştır. Hızlı endüstrileşme bazılarının işsiz kalmasına neden olmuştur. Hayat biçiminde para kazanmak öncelikli sıraya yerleşmiştir. Yükselen kapitalizm İbsen oyunlarındaki insan ilişkilerine çıkar ilişkisi ve egemenlik kurma çabası olarak yansır. Komünist Manifesto ve Paris Komünü ile birlikte üretim ve yaşam ilişkisi/koşulları sorgulanmış, devlet ile kilise ayrılığı kesin hatlarıyla gündeme gelmiş, kadın hakları bir mesele olarak tartışılır olmuştur. Darwin ve Freud'un savları da Avrupa'da yankılanmaktadır.

İbsen'in ortamdan etkilenmemesi söz konusu değildir. Özgür düşünce, oyunlarının kimisinde toplumda sorun yaratan eğilim olarak işlenir. Ancak, İbsen, hem oyun kişisi Rosmer gibi, aydınlanmacı, özgür ve karşı-dogmatik, ateist düşünceyi destekler, hem de yine bir oyun kişisi olan Kroll'un yanında yer alarak aydınlanmacılığın modernizmin getirdiği olumsuzluklara da kör olunduğunu söyler gibi görünür. Denebilir ki, İbsen'in Norveçlilik mirası ile, İtalya ve Almanya'daki yaşamı tutuculuk ile özgür düşüncenin vatanlarını yakından tanınmasına fırsat vermiştir. Bir taraftan Norveç'in romantizm yüklü atmosferi ile yoğrulmuş, bir taraftan ise kıta Avrupa'sında 17. yüzyıldan başlayarak süregelen bilimin din baskısından kuşku ve akıl ile kurtulma mücadelesini mücadelenin topraklarında yaşamıştır. Muğlak, akıl dışı, önyargılı, kör inançlı, dogmatik, kilise merkezli, fanatik, ve yanılsamacı/yanıltıcı düşüncenin karşısında durur, akıl ve özgür düşünce/düşünme merkezli aydınlanmacılığı benimser. Hızlı değişimin moral değerlerde bir erozyona neden olduğunu düşünür. Bireye saygılı, özgür düşünceden yana, insancıl bir düşünme biçimini moral değerlerden bağımsız düşünmez. Bireyin/insanın davranışlarının sorumluluklarından soyutlanamayacağı düşüncesindedir. Ahlaki sorumluluk hem bireysel/kişisel dünyayı hem de toplumu ahlaken mükemmelliğe ulaştıracaktır. İbsen'in gerçekçi oyunları ken-

di zamanında da gelecek zamanlarda da bir tür mentor/mürşid görevini üstlenmiştir.

Özetlersek, İbsen'in öngördüğü dünya ahlaklı ve/ama özgür düşünceden yana bir dünya, bir toplum düzenidir. İçinde yaşanan dünya liberal düşünceye, rekabetçi-kapitalist üretim ilişkilerine temellendirilmiş bir dünyadır. Gerilim liberal düşüncenin özgürlükçü tavrı ile kapitalist sistemin getirdiği baskıcı tavırdan doğmaktadır.

Peki o halde, İbsen'in karakterleri/özellikle kadın karakterleri için oyun sınırları dışında ama İbsen'in öngördüğü dünyada bir gelecekleri/bir hayatları olabilir mi? Bu sorunun yanıtını kapıyı çarpıp evini terk eden Nora'yı odağa alarak ve onu, intihar eden Hedda ve kocasının evinde kalan Ellida ile karşılaştırarak bulmaya çalışalım.

İbsen Nora: Bir Bebek Evi; Hedda Gabler ve Denizden Gelen Kadın oyunlarında kadın-erkek ilişkisi, aile birliği temelinde kişi ve toplum ahlakını, özellikle küçük burjuva yaşam biçimini/ahlak anlayışını irdeler. Üç kadın da Maureen Murdock'un sözleriyle, "babasının kızı" olarak çizilmiştir. Baba yerleşik/doğru olarak kabul edilmiş toplumsal doğruları, genel geçer ahlakı, yetiştirilme biçimini ve eski olanı simgelemektedir.

Babaların kızları ya iyidir ya kötüdür. İyi kızlar sessiz, itaatkar, sadık ve fedakar olmalıdır. İyi kızlar kuralları çiğnemez, yalan söylemez, babasının istemediği şeyleri yapmaz. Söz dinler. İyi bir öğrenci olmalı, ödevlerini yapmalı, kendisine öğretilenlerin dışına çıkmamalıdır. Babasının dediklerini iyi dinlemelidir. Babasının fikirlerini ezberlemeli, tekrar etmelidir. Babası kızında bu özellikleri arar ve takdir eder. İyi kızlar büyüdüklerinde de koca evinde aynı biçimde davranmalıdır. Kötü kızlar ise asi oldukları için babaları tarafından reddedilirler. Ama onlar aslında babalarını taklit etmektedirler; kavgacı, isyankar, dediğim dedik, korkusuz, ve aykırıdır. Özellikle annelerine karşı çıkarlar. Baba içten içe oğlan gibi olan kızını onaylar aslında. Ama toplum kızların kız

İBSEN KADINLARI İÇİN SONRA BİR HAYAT VAR MI?

gibi, oğlanların erkek gibi olmalarını istediği/beklediği için kötü kızlar ilerideki hayatlarında yoğun uyum sorunu yaşarlar. Ancak, iyi kızlar da kötü kızlar da babalarının kızlarıdır aslında. Biri babasına itaat ederken onu memnun etmeye, diğeri ona isyan ederken babasını örnek almaya çalışmaktadır. Her iki durumda da büyümesi, toplumsal ve cinsel kimliğine kavuşması olanaksızlaşmaktadır. Babasını taklit eden kız ona layık olmaya çalışırken de, onu taklit ederken de kadınsı doğasını bastırmaktadır. Dişiliği feda edilir. Üstelik önündeki örnek, zaten düzen, otorite, koruma, ve güç figürü/arketipi olan baba, mükemmeldir. Bir taraftan da onunla özdeşleşme kızın hayal kırıklıkları ile savaşmasını da zorlaştıracaktır. Babaya hayran olan kız babasının beklentilerini gerçekleştirmek için yaşayacaktır. Bir taraftan da erkeğin üstün olduğunu öğrenmiştir. Erkek olmak çekicidir. Baba bir taraftan, koruyudur, besleyendir, düzen kurandır, adildir, şefkatlidir; diğer taraftan da, serttir, korku salar, itaat ve uysallık talep eder, otokratik ve narsisttir –üstüne üstlük hiç sorgulanmaz. Kız da tahta en yakın kişi olmak ister. Annenin konumu da aslında böyle bir düzende çocuğun konumundan farklı değildir. Bu nedenle, çocuk anne ile özdeşleşmek istemez. Kız babasına sadık kaldıkça babasının sevgili kızı olacaktır. Aslında, konumunun annenin konumundan çok da farklı olduğunu algılamaz. Ancak, baba için çocuk babanın kendini gerçekleştirmesi olduğu için babanın çocuğa yaklaşımı ile anneye yaklaşımı farklılaşır. Çocuk da bunun keyfini çıkartmaktadır. Anneyi de dikkate almamaktadır. Hatta babanın anneye karşı olan tavrını içselleştirir. Babanın eleştiren, yargılayan ve sansürleyen sesi kızın benliğinde iç otorite olarak konuşlanır. Baba öldüğünde bile babanın hayaleti kızı rahat bırakmayacaktır. Çünkü o her zaman kızın içindedir. Kızını her zaman izler ve yargılar. Kız kendine ait bir iç benlik geliştiremez. Bir “iç baba” geliştirir. Kusursuzluk, itaat, sadakat talep eden bu iç babanın sesi karşısında korku, suçluluk ve yetersizlik duygularını yoğunluk ve derinlik kazanır. Kız çocuk babasını/erkeksi olanı taklit etse de erkek çocuk gibi hayata hazırlanmaz. Dış dünya/evin dışındaki dünya erkek dünyasıdır/erkeğin dünyasıdır. Bu nedenle hem dişiliği “kastre edilir”, hem de eline erkeğin silahları verilmez. Babasının kızının tüm ihtiyaçları evin içinde babası tarafından karşılanır. Kız bir taraftan acizlik eğitimi alırken bir taraftan da ilelebet evin içinde kalmaya mahkum edilir. Kendi kendine yetersizdir ve erkeğe –babaya (ve daha sonra kocaya)— bağımlıdır. Varlığı artık babasının (ve daha sonra kocasının) varlığının parçası

olur. Tüm dünyası babasının dünyası ile sınırlanmıştır. Bu nedenle tüm referansları babasına, babasının evinedir. Sözel evrenin de referansı babasının sözleridir. Hayatı boyunca bir “patron” a ihtiyaç duyacaktır. “Patron” un onayına muhtaç olacak, küçük kızlıktan kurtulamayacaktır.

Yetişkin olabilmek/kendisini bulabilmek için iyi kızlar da kötü kızlar da baba evinden kaçmak zorundadır. Kendi olabilmek için kendisi ile babası arasında bir seçim yapmaktan başka yol yoktur. Hatta babanın ölmesi gereklidir. Ancak, bu kez de babasının evinin dışına çıkabilmiş kızın babasını taklit edeceği, güç ve mevkî peşinde koşacağı büyük olasılıktır. Kadınlığı ve anneliği gücü sömüren olarak görmesi muhtemeldir. Veya güçlü bir koca seçecek, kendisinin olamadığını onun aracılığı ile gerçekleştirecek, onu eş/ideal koca-erkek olarak yüceltecektir. Bir anlamda, ona mükemmel bir eş olarak, ona mükemmel bir ev ortamı sağlayarak” güçlü bir erkeğe “yamanacaktır”. Çünkü, güçlü erkek –baba veya koca— ona bir “yuva” vaat edecektir. Daha doğrusu, bir kuş yuvası; bir kafesin içinde... Yuveyı erkeğin hizmetinde olarak yapacak, idame ettirecektir. Annesinin karşısında “öteki kadın” konumunda olan kızın kocasının evinde annesinin konumuna hapsolunur. Anneyi, babayı taklit ederek/babayla birlikte kurbanlaştıran kız, kendi evinde kurban konumuna geçmiş olur. Sevgisini kaybedeceğini düşündüğü için babası ile karşı karşıya gelmeyi asla göze alamayan kız, kocasının sevgisini de yitirmemek için aynı yolda yürür. Babasını erkek gibi taklit eden kızlar bile özde babası gibi ihtiyaçlarını karşılayacak başka bir erkeğe teslim olur. Ancak, bu kızlar babalarından bir şey de istememelidirler. Merkezde hep baba durur. Kız babadan bir şey istediğinde onu rahatsız edecektir. Baba rahatsız olduğunda kıza karşı sevgisi azalacaktır. Baba kızını “işte benim kızım” diye sevmekten her an vazgeçebilir. Oysa, kız çocuğu için baba bir kurtarıcı vaadi taşır. Rahatlık ve güvenliği güçlü erkek (baba-koca) tarafından karşılanmalıdır. Uysallığının, itaatkarlığının mükafatı güven olmalıdır. Sinderella, Uyuyan Güzel, Pamuk Prenses gibi kurtarılma fantezileri geliştirir. Ancak, her durumda baba kızın beklentilerini tatmin edemez, Leonard Shengold’ un ifadesi ile “vaad” ini yerine getiremez. Böyle durumlarda, kız yoğun bir hayal kırıklığı yaşar. Hayal kırıklığı giderek yerini öfkeye bırakır. İhanete uğradığını düşünür. Kendisini her zaman tutacağını sandığı kolların orada olmadığını

İBSEN KADINLARI İÇİN SONRA BİR HAYAT VAR MI?

anlamak büyük bir şok yaratır kısacası. Ancak, bu şok bir taraftan da özgürlüğe ilk adımın atılmasına neden olacaktır. Babanın yaşlanması, güçten düşmesi de kızın büyümesine neden olabilir. Ya da böyle bir durumda bir başka erkeğe –çoğunlukla kocaya– daha derinden bağlanılır. Ancak, kocanın da babaninkine benzer bir ihanetiyle karşılaşılabilir. Baba ona, onu onun istediği biçimde davranmadığı, onu her zaman onaylamadığı, isteklerini yerine getirmediği, hayallerini gerçekleştirmesine izin vermediği/ortam sağlamadığı, zihinsel ve/veya bedensel yeteneklerini övmediği için de ihanet etmiş olabilir. Böyle durumlarda da kız bunları telafi edecek bir başka erkek arayışına girer. Kız bunları yerine getirmek için kendine bakacağına, bunları gerçekleştirecek bir başkasını arar. Ya da kendinden daha güçlü birinin “güçlü kolları”na kendini bırakır. Arzu ettiklerine ulaşmak için hazırlanmamış olan kız bunları bir başkası aracılığı ile gerçekleştirmek peşinde koşar. Zaten kendisine döndüğü anda kendisinin eksikli olduğunu görecektir. Bu yüzleşmeyi kaldıracak güce de sahip değildir.

İbsen kız çocuğunun bu durumunu “ruh katli” olarak niteler. Ruh katlini de bir başkasının yaşam isteğini öldürmek olarak açıklar. Babası tarafından istismar edilen kız çocuğu üstelik paradoksal olarak hem kurtarıcı olarak kendini istismar edene sığınacaktır hem de kendini, kendini istismar edenle özdeşleştirecek; o da gelecekte başkalarını istismar edecektir, başkalarının ruhlarını katledecektir. Bir taraftan da kendisinin istismar edileceği ilişkiler arayacaktır.

Diğer taraftan atladığı zaman güçlü kolları ile onu tutmayan/vaadini gerçekleştirilmeyen babanın-kocanın varlığı karşısında kız ya yok olacaktır ya da kendini yeniden inşa etmenin şart olduğunu görecektir. Babadan kopma/erginleşme ritüelini yaşamak durumunda kalacaktır. Bunu fark eder. İsteklerinin gerçekleşmesinde artık babasını suçlu bulmayacak, babasından kopacak ve özgürleşme yoluna adım atacaktır. Kararlarını kendi verecek, sonuçlarına kendi katlanacaktır. Kendi iç ritmini yaratacaktır.

İbsen Nora, Hedda ve Ellida karakterlerinde kız çocuğu ile babanın/baba kocanın ilişkisini irdeler bir anlamda. Nora babası-

nın evinde babasının sözünden, kocasının evinde de kocasının sözünden dışarı çıkmamıştır –bir kez dışında. Kocasını hastayken onun bilgisi ve izni dışında borç para alabilmek için, ölüm döşegindeki babasına da kocasının sağlığını seçtiğini söyleyemediği babasının imzasını taklit etmiştir. Bu bir tür yalandır, kocasının ardından iş çevirmektir. Ama böyle söylenmesi ve yapılması gerekmiştir. Nora, babasını esirgeyen bir evlat ve sadece kocasının iyiliğini düşünen bir eş olarak doğru yaptığını düşünmektedir; böyle bir durum karşısında yasaların onu cezalandırma olasılığını da anlayamayacaktır. Yaptığının ortaya çıkması olasılığı karşısında önce intiharı düşünse de daha sonra kocasının kendisini kurtaracağına inanır; fevkalade bir şey olacak ve kocası tüm suçu üzerine alacaktır. Ama, evlilikleri boyunca ciddi hiçbir şeyi paylaşmamış olduklarını kocasının korkak tavrı sonrası anlayacak/ifade edecek ve aslında kocası için oyun evindeki porselen bebeklerden, ve hatta kendi çocuklarından hiçbir farkı olmadığını anlayacaktır –aslında, babasının oyun evinden kocasının oyun evine transfer olmuştur. Babasını ve kocasını suçlar. Dışarı çıkmak zorundadır artık. Dışarı çıkmak ve hayatı öğrenmek zorundadır. Hayat karşısında kim olduğunu anlamak zorundadır. Ama, oyunda iki kadının daha hayatı sergilenmektedir. Birisi dadısıdır –ki çocuklarının da dadısı olmuştur daha sonra. Dadı, kendi kızını bırakıp Nora'ya annelik etmek zorunda kalmıştır. Diğer arkadaşı Christine'dir. Christine kendi seçtiği erkekle değil, annesine ve erkek kardeşlerine bakacak koşulları sağlayacak bir erkekle evlenmiştir. Eşi öldükten sonra da çalışmak zorunda kalmıştır. İki kadın da hayatın zorluklardan olabildiğince nasiplerini almışlardır. Dadı Nora'nın babasının evine sığınmıştır. Christine ise geçmişte olduğu gibi evliliği bir sığınak olarak görür. Dışarı/dışarıda yaşamak çok zordur/çok zorludur. Nora da artık bir yabancıyla aynı evde yaşayamayacağını, artık bir yabancından maddi yardım alamayacağını söyler kocasına ve evine, babasının evine gideceğini söyler. Christine'e çalışmanın kendisini erkek gibi hissettirdiğini söylerken gelecekteki çalışma hayatının aslında erkekçe bir hayat gerektirdiğini de imler. Nora kapıyı "çarpıp" çıktığında güvensiz bir hayata doğru gitmektedir. Orada kendisine bir hayat var mıdır? Christine ile Dadıdan yola çıkarak bu soruya olumlu yanıt vermek imkansız değilse de çok zor. Buna bir de İbsen'in yaşadığı zamanın sosyo-ekonomik koşullarını göz önünde bulundurmamak gerekli. Ama bir oyun kahramanı olarak Nora ölüm-

İBSEN KADINLARI İÇİN SONRA BİR HAYAT VAR MI?

süzlüğe kavuşmuştur. Hatta, “evsiz” kadınlar için neredeyse bir “bayrak” haline gelmiştir.

Hedda Gabler ise vaktinin geçtiğini düşünerek kendisine hiç de uygun olmayan Tesman ile evlenmiştir. Hedda Gabler General Gabler'in mağrur kızıdır. O da babasının kızıdır. Nora gibi iyi bir kız değildir elbette. O güçlü babası ile özdeşlik kurmuş olmandır. Kadınlığı küçük gören, cinsellikten hoşnut olmayandır. Babası tarafından silahlarla haşır neşir yetiştirilmiş olmandır. Ama yine de dış dünya için silahlendirilmemiştir. Dışarıda yaşamının koşullarına yabancıdır. Dışarıyı yaşamak için bir babaya, bir erkek arkadaşına ya da bir kocaya ihtiyaç duyar. O ancak evde dışarıdan gelenleri ağırlayacaktır. Dışarıdan gelen erkek dost ile dışarının ancak dedikodusunu yapacaktır. Ruhu babası tarafından katledilmiş olan Hedda eski erkek arkadaşı Lovborg'un hayatını ve ölümünü denetimi altına almak ister. İşlerin istediği gibi olmadığını görünce de kendi hayatına son verir. Çünkü o zaman evde ilelebet tutuklu kalacağını fark eder. Brack'in üçgen ilişki olarak tarif ettiği ilişkinin dışına çıkamayacaktır. Brack'in vaadi onun bir başkası aracılığı ile var olamayacağını vaadidir. Kocasını ise onu kurtaramayacak kadar zayıftır. Bir hayatı olamayacağını anladığı an hayatını sonlandırır. Hedda'dan başka oyundaki kadınlar hizmetçi, Thea ve hala Julia'dır –bir de sözü edilen, ve oyun süresi içinde ölen hala Rina. Hizmetçi artık neredeyse ailedendir. Zaten Tesman'ı da halalarla birlikte o büyümüştür. Julia ve Rina hiç evlenmemiş halalardır. Hayattaki tek emelleri Tesman'ın mürüvvetini görmek olmuştur. Jörgen için yaşamışlardır. Thea ise zorunluluktan çocuklu bir adamla evlenmiş, sonra çocukların öğretmeni Lovborg ile hayatta bir amaç edinmiş, Lovborg'un kitabının notlarını tutmuştur. Lovborg'un “çocuğunu adeta rahminde büyümüştür.” Lovborg'un ölümünden sonra da Lovborg'un kitabının yeniden yazımını Tesman ile üstlenecek, hem de böylece Tesman'ın vicdanın rahata kavuşmasını sağlayacaktır. Diğer bir deyişle, öteki kadınlar da kendi başlarına değil, ancak bir erkek aracılığı ile var olan kadınlardır. Onlar için de bir gelecek yoktur. Ama, bunu fark eden yalnızca Hedda olmuştur. Hedda Nora gibi evi terk etmez hayatı terk eder –içeride veya dışarıda kendisi için bir hayat olmadığını düşünerek.

Ellida Wangel de Nora ve Hedda gibi babasının kızıdır. Babası ile adeta tüm dünyadan soyutlanmış bir biçimde bir fenerde yaşarken denizden gelen bir yabancı ile karşılaşmıştır. Yabancı onu büyülemiş, tam evlenecekleri sırada adam görevli olduğu geminin kaptanını bilinmeyen/söylemediği bir nedenden dolayı öldürmüş ve gitmek zorunda kalmıştır. Ama gitmeden önce kendi yüzüğü ile Ellida'nın yüzüğünü birleştirip denize atmış ve böylece evlendiklerini söylemiştir. Yabancı gittikten sonra Ellida büyüden kurtulmuş ve çok sevdiği karısını kaybetmiş olan Dr. Wangel ile evlenmiştir. Gözlerinin Yabancı'nın gözlerine benzediğini iddia eden erkek çocukları ölmüş. Ellida oğlunun ölümünden sonra kendine gelememiştir. Ancak, oğullarının ölümü ile Yabancıdan aldığı haber üst üste gelmiştir. Sonra Yabancı geri gelir. Zaten hep korku içinde olan Ellida bir seçim yapmak zorundadır. Ya ait olduğunu söylediği tekinsiz denizi/Yabancıyı seçecektir, ya da kendisine güvenli bir yuva vermiş, güçlü baba figürü doktoru. Ellida kocasından kendisini özgür bırakmasını ister. Ancak, o zaman gerçek bir seçim yapabilecektir. Doktor onu serbest bıraktığında onu seçer. Maceralı bir hayatı değil güvenli olanı seçmiştir. Yabancı ile olan hayatın garantisi yoktur çünkü. Doktor ona rahat bir gelecek vaat etmektedir çünkü. Dr. Wangel'in kızları Hilde ve Bolette oyundaki diğer kadınlardır. Bolette babasının kendisine ihtiyaç duyduğunu söylemektedir. Evin tüm işleri ona bakmaktadır. Ama bir taraftan da dışarısını merak etmektedir. Başka coğrafyaları görmek istemektedir. Eski öğretmeninin evlilik önerisini bu nedenlerle kabul edecektir. Hem macerayı hem de güvenli hayatı ancak böyle yaşayabileceğini düşünmektedir. Küçük kız Hilde ise daha sonra Yapı Ustası Solness oyununda karşımıza kendi başına yaşayamayan, başkalarının hayatını düzenleyen Hilde Wangel olarak karşımıza çıkacaktır. Bolette Ellida'nın yapmadığını gerçekleştirecek vaade ulaşan, Nora ve Hedda'nın bir karışımı olarak karşımıza çıkarken Hilde ile bir başka oyunda bir başka Hedda olarak karşılaşırız. Aslında hepsi babalarının kızlarıdır. Kendi başlarına hayatları olmayacak olan babalarının kızları. Bir tek Nora belli bir potansiyeli taşır. Ama İbsen'in ahlaklılığı, burjuva ailesinin toplumun temellerini oluşturduğu düşüncesi, dönemin çalkantılı, kapitalist ekonomi düzeninin rekabetçi tavrı değil kadınlara erkeklere bile hayat hakkı tanımaz. Bir Bebek Evi'indeki Dr. Rank onun gibi Hedda Gabler'deki yarıç Brack de kendisine bir hayat kuramamakta ancak bir evlilik ilişkisine üçüncü kişi olarak sızıp bir var oluş alanı açmaktadırlar. Yine Tesman

İBSEN KADINLARI İÇİN SONRA BİR HAYAT VAR MI?

Lovborg ile rekabet etmek zorundadır. Denizden Gelen Kadın'da Lyngstrand Arnholm ile rekabet edemez. Buna sağlığı izin vermeyecektir. Denizden Gelen Kadın'daki öğretmen Arnholm salt onun için onunla birleşmeyen bir kadına razı olmaktadır. Dr. Wangel ile Yabancı birbirleri ile rekabet etmek durumundadır. Rekabet Hedda ve Ellida için de geçerlidir. Hedda Thea ile, Ellida merhum Bayan Wangel ile. Yine Denizden Gelen Kadın'daki Ballested'in söylediği gibi insanların buldukları ortama uyum sağlamaktan başka çareleri yoktur –deniz kızı Ellida'nın da sonuçta kara insanı olmaya karar verdiği gibi.

Sonuç olarak, Nora, Hedda ve Ellida (ve diğer kadınlar) bir anlamda, Lacan'ın insan ilişkilerini ve dünyanın düzeni yorumu doğrultusunda “babanın yasası”nı tanımak zorunda kalırlar.

Kaynakça

Leonard Shengold, *Soul Murder Revisited, Thoughts About Therapy, Hate, Love and Memory* By LEONARD SHENGOLD Yale University Press, THE SCANDINAVIAN PSYCHOANALYTIC REVIEW ISSN 0106-2301

Leonard Shengold, "THE PROMISE" in patients and in Ibsen's "A Doll's House"

